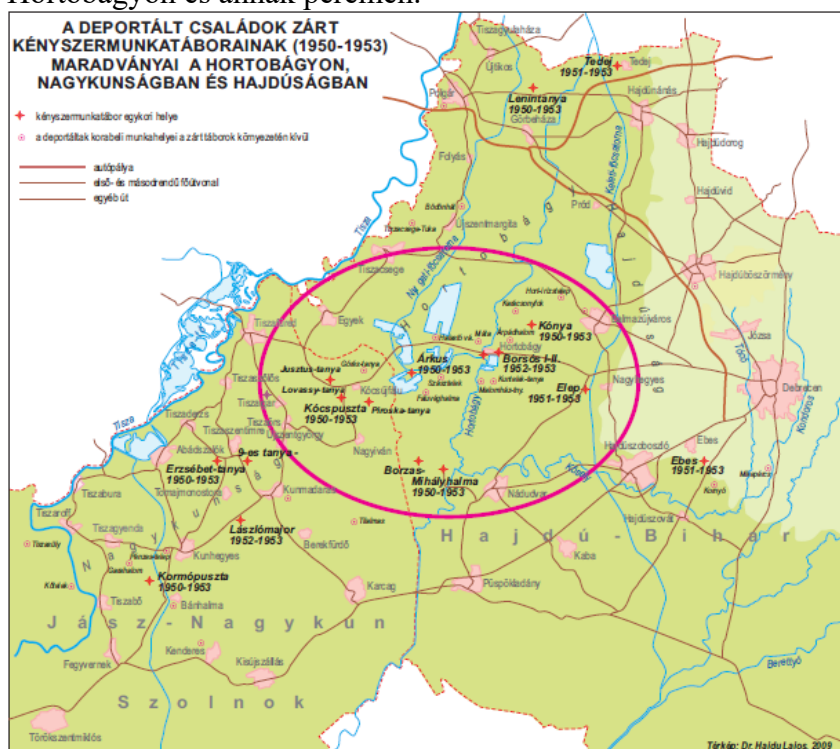

Hortobágyi deportáltak és 1956¹

1950. június 23-án, péntek hajnalban, két és három óra között, a déli és nyugati határsáv falvaiban államvédelmiek (ávéhások) és rendőrök több száz családot riasztottak fel álmukból. Ezen az éjszakán 2446 személyt telepítettek át családotól az ország belsejében kijelölt kényszertartózkodási helyekre. Az akcióval az államvédelem az MDP KV Titkárságának a jugoszláviai határvidékkel kapcsolatos, 1950. április 12-én hozott határozatát² teljesítette (sőt túlteljesítette: a határozat „az 1500 legveszélyesebb személy összeírásáról és kiutasításáról” szólt ebben az első ütemben). A családok deportálása – mert családos kitelepítésről volt szó – egyben megteremtette egy Magyarországon ez ideig ismeretlen intézményrendszer alapjait is: a Hortobágy és Nagykunság pusztáin ekkor jött létre az első hét zárt családos kényszermunkatábor. Az 1950. júniusi akciót 1953 áprilisáig még 45 kisebb-nagyobb kitelepítési hullám követte; részint a határ mellékéről, részint városokból: Miskolcra, Szegedre, Kunmadarasra, Nagykanizsára, Hatvanra és a határsávon kívüli falvakból is. 1952 végére további öt táborral egészült ki a rabgazdaságok rendszere Hortobágyon és annak peremén.

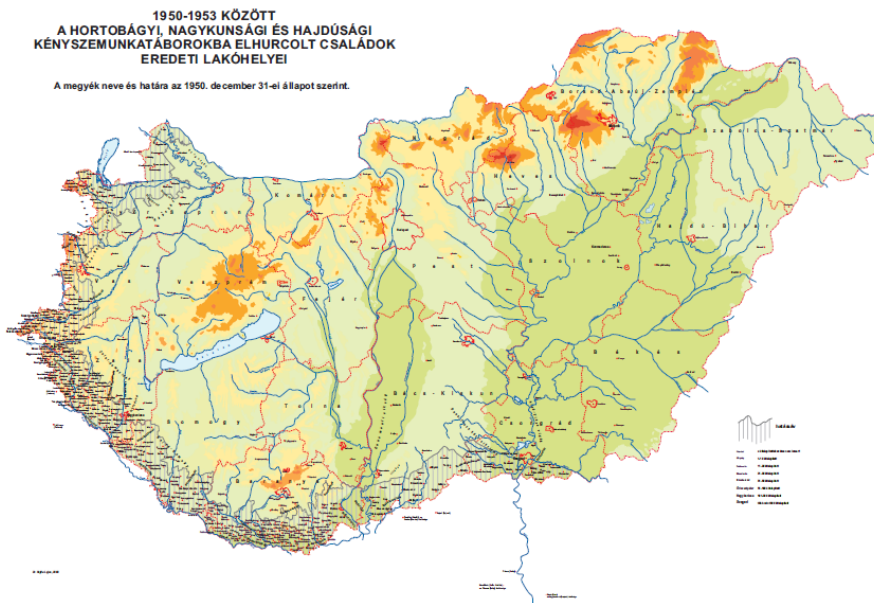
Tékép1. Zárt kényszermunkatáborok, 1950-1953. Dr. Hajdú Lajos munkája.

Az akciókkal az államvédelem kiemelte a korabeli magyar vidéki társadalom egy – társadalmi pozícióját, vallását, nyelvi-etnikai összetételét és életkorát tekintve meglehetősen heterogén – csoportját, megteremtve körükben egy új – számukra nehezen vállalható – identitást: az „osztályidegen telepes” státusát. Az „osztályidegenek” (mármint az uralkodó munkásosztálytól – annak politikai képviselője által azonosítottan – idegennek tekintett elemek) jóval népesebb csoportján belül a „telepesek” létszáma viszonylag csekélynek

¹ Az írás szerzőnek az Eszterházy Károly Egyetem Történelemtudományi Intézete és Doktori Iskolája, valamint az 1956-os Intézet Alapítvány által 2016. szeptember 8-10. között szervezett, *1956 és a szocializmus: válság és újragondolás* című konferenciája egy szekcióján elhangzott előadásán alapul.

² MOL-M-KS-276/ 54/94. A határozat(ok) bemutatását és elemzését lásd Saád 2015, 253-264.

mondható.³ A Sztálin halála után néhány hónappal, Nagy Imre miniszterelnöksége alatt 1953. július 26-án megszületett amnesztiarendelelet⁴ nyomán, a hatóságok kimutatása szerint 1953. október 31-ig a 12 táborból 7281 fő, 2524 család szabadult. (A ténylegesen kényszermunkatáborba hurcoltak száma ennél több százal, esetleg ezerrel is magasabb volt, az akkorra a táborokban meghaltak, illetve a rendelkezéseknek megfelelően onnan előbb szabadultak – főleg kisgyerekek – ma még pontosan nem ismert száma következtében.) Többségük (nagyjából két harmaduk) a határsáv községeiből, kisvárosaiból érkezett, de az elhurcolási akciók Magyarország csaknem minden megyéjét, az ország felszánál is több települését érintették.

Térkép2. A kényszermunkatáborok lakóinak eredeti lakóhelyei. Dr. Hajdú Lajos munkája.

Miközben történelmi feladatukat teljesítették, az államvédelmisek (és megbízóik) arra bizonyára nem gondoltak, hogy akcióikkal egyben egy, az időben minden bizonnyal egyre értékesebbé váló történelmi adattár alapjait is megteremtették. A létszámában talán nem túl meggyőző csoportról ugyanis – már elhurcolásuk előtt is, annak folyamán, tábori életük 1-3 éve során, sőt sokukról még szabadulásuk után is – rengeteg feljegyzést, dokumentumot, téves, konstruált vagy valós adatot gyártottak ők maguk is, a velük együttműködő hatóságok is, sőt sokan az érintett táborlakók, valamint a velük érintkezésbe lépő „szabadok” közül is. Bár hivatalos „médiafigyelem” nem kísérte az eseményeket, az „ellenséges” rádiók (a Szabad Európa vagy éppen az Amerika Hangja) gyakran tudósítottak felőlük. Minthogy családok kitelepítéséről volt szó, a szovjet birodalom összeomlása, és a birodalmi érdekszférába tartozó országokban bekövetkező rendszerváltozás még sok valamikori táborlakót életben talált (az akkor legfiatalabbak közül sokan még ma is köztünk élnek), akik családjukról, családtagjaik sorsáról maguk is beszámoltak, beszámolnak publikált vagy családokban őrzött visszaemlékezésekben, feljegyzésekben, interjúkban.

A *Telepesek Társadalmi Múzeum Alapítvány* keretei között folyó kutató-feltáró-dokumentáló munkánk során magunk is évek óta gyűjtjük és elemezzük a táborokra és lakóikra vonatkozó, saját és mások kutatásaiból szerzett információkat. A családok kitelepítés előtti és máig terjedő sorsát kutatva, így rendkívül gazdag – és további kutatásokkal tovább

³ E népesebb csoportot is számos retorzió sújtott természetesen ebben a korszakban: elűldözték otthonukból, megfosztották javaiktól, kényszermunkára vezényelték, börtönbe zárták, vagy állandó hatósági zaklatásnak tették ki őket.

⁴ Az 1. 034/1953 (VII. 26.) sz. min. tan. Határozat az internálás intézményének megszüntetéséről. Lásd Saád 2015, 293.

gazdagítható – forrásgyűjtemény jött/jön létre. Ennek a – szó szerint – zárt csoportnak, nagyjából 2500 családnak a sorsán keresztül sok minden megismerhető, megérthető, elemezhető a huszadik század nagyszabású társadalom-átalakítási kísérletéről, és még több, tovább kutatható kérdés megfogalmazható annak veszteségeiről, hozamairól, mechanizmusairól, szereplőiről.

Családi portrérajok a tiszaszentimrei táborból. Vitéz Szekeres János, kiskundorozsmai nyugdíjazott honvéd százados, okleveles tanító és gazdálkodó, rab korabeli rajzaiból.

Írásomban arra a kérdésre keresek választ, hogy mit hoztak 1956 politikai eseményei a hortobágyi rabok sorsába, mi minden történt velük 1956-ban. Bár nem 1956 történelmi eseményeinek kutatása felől közeledem a témához, a forradalom/ellenforradalom történetének feltárásához is hozzájárulhat e sajátos, valamikor „osztályellenség”-státusba sorolt csoport 1956-os sorsának felvillantása. Egy család – egy fiatalember és szülei – szórványos dokumentumokból feltáruló sorsán keresztül tekintem át a forradalmat megelőző, és utána következő éveket, és megkísérlem a vizsgált csoport egészére vonatkozóan is értelmezni azt.

Hódi István és családja sorsáról – 1956 előtt

ÁBTL-3.1.9. V-36887 /1

Hódi István törzslapján szereplő fotó, 1955-ben. ÁBTL 3.1.9. V-36887

Hódi István – mint az a személyét nyilvántartó néhány állambiztonsági dossziéból kiderül – Csongrád megyében, Kübekházán, 1923-ban született. Édesapja, Hódi Ferenc gazdálkodó volt. Kitelepítésükkor 20 hold körüli földingatlan, jelentősebb állatállománnyal és gazdasági felszereléssel, Kübekházán lakóingatlan, a közeli Szőreg községben pedig tanyával rendelkezett (a vagyonról később még szó lesz). Egy nővére is volt, aki azonban

feltehetőleg a kitelepítéskor már férjével közös háztartásában élt, így a történetnek csak mellékszereplője lesz (róla is szó esik még).

A ma 1446 fő lakosságú Kübekháza község Szegedtől délre, a Tisza-Maros szögben, három ország (Magyarország, Szerbia és Románia) határán fekszik. Telepes község: a XIX. század közepén telepítették be a nagy kiterjedésű kincstári dohánykertészet területét, főként németországi munkásokkal. Az 1945 utáni, a falut érintő legnagyobb arányú kitelepítési hullám is ennek köszönhető: 1946-ban – a falu honlapján olvasható történeti visszatekintés szerint – 110 sváb családot telepítettek ki, illetve menekültek el maguktól a faluból. Az 1949-es népszámlálás adatai szerint a lakosság száma ekkor 1913 fő volt.⁵

Térkép3. Részlet a hortobágyi kitelepítések által érintett településeket ábrázoló, sematikus Csongrád megyei térképből. Dr. Hajdú Lajos munkája.

Hódi István már 1946 áprilisában összetűzésbe került az új hatalommal (legalábbis ekkori az első elérhető írásos híradás személyéről). A Magyar Állami Rendőrség kübekházi rendőrbiztosságán dolgozó Tóth József őrmester (1920) 1946. április 19-i jelentése szerint, ezen a napon 8 garázda fiatalember (köztük Hódi István) tört be hozzá, ahol őt fenyegették, a faluban garázda magatartást tanúsítottak, így „*kívánatos volna internálásuk*”.⁶ A fiatal rendőrőrmester a helyi határőrstől kért segítséget, a kivonuló 15 katona letartóztatta a 8 fiatalembert. Másnap Kiszomboron, a torontáli járási kapitányság székhelyén már ki is hallgatták a panaszt tevő fiatal rendőrt, a garázdasággal gyanúsított, 19-25 év közötti falusi fiatalokat, valamint tanúvallomások is születtek. Hódi Istvánról így vallott a rendőrőrmester: „*rögtön minden bevezetés nélkül kötekedő módon kezdett felelősségre vonni, hogy miért nem kapta meg ő az engedélyt a Futura⁷ bevásárló bizományosának.*” Még aznap megszülettek a fiatalok internálási véghatározatai is, „*közbotrány okozása,*” „*személyes fenyegetés,*” „*vállásszabadság gyakorlásának akadályozása,*”⁸ „*hatósági közeg elleni erőszak*” indoklásokkal.

Április 23-án a Mezőhegyesi Internálótáborból „*Szirovicza Zoltán és társai*” elküldték Makóra, a Magyar Államrendőrség Vármegyei Kapitányság Politikai Osztályára kérelmüket, amelyben internálási ügyük felülvizsgálatát kérik. A jegyzőkönyvek tanúsága szerint az ekkor

⁵ 1949. évi Népszámlálás. 9. Demográfiai eredmények (1950) Budapest.

⁶ ÁBTL 3.1.9. V-36887.

⁷ Futura – „Futura” Magyar Szövetkezeti Központ Áruforgalmi Rt., a Hangya és az Országos Központi Hitelszövetkezet (OKH) leányvállalata. 1919-ben hozták létre, elsősorban gabonakereskedelemmel foglalkozott. A harmincas évek második felétől a gabonakivitel fő lebonyolítója. A második világháború alatt monopolhelyzetet vívott ki magának. 1946-ban megszűnt, ill. beolvadt a Mezőgazdasági Szövetkezeti Központba. http://archivnet.hu/pp_hir_nyomat.php?hir_id=458

⁸ A politikai vezetés még „nem vett irányt” a klerikális reakció elleni harcra, így az egyik fiatal botrányosnak minősített templomi viselkedése is bekerült a vádpontok közé.

joghallgató fiatalember⁹ (a kérelmet láthatólag ő fogalmazta) arra hivatkozik, hogy „*az internálás okát nem találtuk a valóságnak megfelelőnek*”, szerinte az őket elfogató rendőrőrmester „*személyi ügyekből eredő gyűlöletből*” vádolta be őket, mert ők „*az őrsparancsnok úr 'csendő-r-szolgálat' idejéből származó ténykedéseivel kapcsolatban*” gyűjtöttek volna adatokat. Valószínű azonban, hogy nem ez a burkolt feljelentés indította el az internálás felülvizsgálatát, hanem az akkor még önálló, és a szegedi politikai életben jelentős szerepet játszó Szociáldemokrata Párt helyi lapjának, a Szegedi Népszavának 1946. május 11-én, címlapon megjelenő cikke. A cikk az önkényeskedő, „harácsoló”, újszentiváni rendőrökről szól, akik az úton járó gazdáktól, valamint „*a kitelepítésre kerülő svábok, de a magyar lakosság házaiból nagymennyiségű szárnyast, füstölt húst, zsiradékot, szerszámokat, bort, bútorokat, rengeteg ruhaneműt, lovakat hurcoltak el jogtalanul. A határon átjövőkől az élelmiszert, cukrot, dohányneműt is elkobozták, – de saját maguk használták fel.*” A rendőrség túlkapasai ellen a kiszombori járási kapitányságon (ahol egyébként az elkobzott javak egy részére is rábukkantak) a tiltakozók sérelmeit nem orvosolták, hanem inkább őket internálták.

Sziroviczák kérelmére mindenesetre a Magyar Államrendőrség Csanádvármegyei Főkapitányság Politikai Rendészeti Osztálya¹⁰ Makóról május 17-én elindította a 8 kübekházi fiatalember internálási ügyének felülvizsgálatát, és május 19-én az internálást megszüntető határozatok is megszülettek. (Ekkorra már Tóth József rendőrőrmestert is felfüggesztették állásából.) Ezzel nem ért véget Kübekházán – még az 1946. évre vonatkozólag sem – a régi és a formálódó új társadalmi rend hatalmi harca. Bár az internált fiatalok június 4-én vidám danolászás közben hazatértek, két nappal később az új rendőrbiztos már jelentést küldött erről a Torontáli Járási Kapitányság Politikai Osztályának, amelyben jelezte: „*Megállapításom szerint ez a nóta a mai demokráciával ellentétben áll*”. A fiatalokat hazatérésük után rendőri felügyelet alá helyezték.

Időrendben a következő nyom Hódi István sorsáról a család (a fiatalember és szülei) 1950. június 23-i kitelepítése, három más kübekházai családdal együtt. Csongrád, Baranya és Somogy megyéből összesen 350 fő körüli személy, 100 körüli család deportálásával ekkor jött létre a Jász-Nagykun-Szolnok megyei Tiszaszentimre melletti „9-es tanya” tábora. A tábor története gazdagon dokumentált, egyik rabtársa még az ifjú Istvánról is említést tett néhány évtizeddel később: „*Hódi István 'csak' egy évig volt velünk, utána háborús bűnösség*

⁹ A család (illetve Szirovicza Mátyás, 1943 után községi bíró) neve előfordul Juhász Kálmán plébános 1944-es, helyi kiadású, A 100 éves Kübekháza c. munkájában. <http://www.kubekhaza.hu/docs/mult/100.pdf>

¹⁰ Az ÁVO, ÁVH elődje.

gyanújával elvitték Szegedre börtönbe.”¹¹ Az Államvédelmi Hatóság Szolnoki Osztályának vezetője, H. Tóth László áv. százados, a Tiszafüredi Járásbíróság mellett működő Vádhatóság megkeresésére, 1951. június 12-i levelében nyilatkozik arról, hogy 9 „*kitelepített és egyéb közigazgatási eljárás alá vont személy*” (köztük Hódi István) ügyében ki jogosult eljárni.¹² Ebből úgy tűnik, Hódi István „kiemelése” a táborból, nem volt egyedi eset.

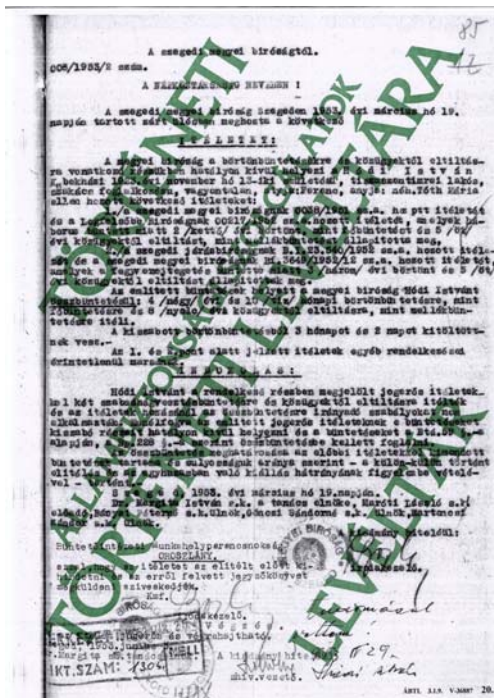
A fennmaradt levéltári iratokból nehezen és csak töredékesen bogozható ki Hódi István két – nagyjából különálló – szálon futó büntetőügye. A két szálról – valószínűleg – leghitelesebben Hódi Istvánnak a Szegedi Járásbírósághoz 1953 októberében érkeztetett levele tanúskodik. A levelet Dr. Balázs Béla ügyvéd¹³ juttatta el a címre, Hódi ugyanis ekkor az Oroszlányi szénbányák 18-as akna 3/I.b. címen tartózkodott. „*Fegyverrejtegetés büntette miatti B.I.23540/1952 sz. büntető ügyemben jogerősen 3 évi börtönre ítélttem. Ezt megelőzően pedig a B0038/1952 sz. megyei bírósági ítélettel népellenes büntett miatt ugyancsak jogerősen 2 évre lettem elítélve. (...) Ez idő szerint a 2 éves büntetésemet töltöm.*” – írta. Kérvényében – nyilván ügyvédi tanácsra – jelzi, hogy „*a két ítélet nem lett utólagosan összbüntetésbe foglalva*”, és kéri, hogy „*szíveskedjék az iratokat az államügyészséghez a két ítélet összbüntetésbe foglalásának indítványozása végett felterjeszteni.*” A két ítéletet a Szegedi megyei bíróság 1953. március 19-én zárt tárgyaláson megvitatta, és *összbüntetésül* 4 év és 10 hónapi börtönbüntetésre ítélte Hódit. Míg a „fegyverrejtegetés büntett” gazdag dokumentációja fennmaradt (az alábbiakban ezt foglalom röviden össze), a korábban meghozott „népellenes büntett” iratanyaga nem került elő. Csak egy rövid bejegyzés maradt fent a BM Csongrád megyei Osztályának egy, *Volt horthysta fasiszta pártok és tömegszervezetek* megnevezésű objektum-dossziéjában.¹⁴ Itt a 879. sorszámmal szereplő Hódi Istvánról a következő „*kompromittáló adatok rövid kivonata*” szerepel: „*Szovjet hadifoglyok törvénytelen kivégzésében vett részt. Háb. bttt. miatt 4 év 10 hó börtönre ítélve.*” A bejegyzés nem szól arról, hogy ez két ítélet összbüntetése volt, mint ahogy arról sem, hogy a másik – fegyverrejtegetési ügyben végül is felmentő ítélet született (lásd később). Magának a „*háborús büntettnek*” a bizonyítékai nem kerültek elő. Csak találgathatunk, hogy a háborúban 20-21 évesen részt vett fiatalember milyen rendelkezési felelősséggel bírhatott a fronton, és ha háborús büntettet követett el, miért nem akadt fent korábban az igazságszolgáltatás hálóján.

¹¹ Hajabács Gézáné Brunner Sarolta: Tiszaszentimre. „Fájó szívem majd meghasad, elvették szabadságomat!” Szerkesztette: Radosnai Ibolya. In: Hantó 2006, 368.

¹² Az igazgatási átszervezések és hatásköri tisztázatlanságok végigkísérik az internálótáborok működését, így a kitelepítésük után a táborokból kiemelt, és bűnvádi eljárás keretében bíróságok elé állítottak ügyeit is. A szolnoki Áv százados levele (három, Jász-Nagykun-Szolnok megyei területen létesített tábor felügyelete kezdetben szolnoki felügyelet alatt állt – a többiek Debrecenhez tartoztak) újabb támpontot adhat a „kiemelés” valószínű időpontjára vonatkozólag is.

¹³ „*Ügyvédem meghatalmazását nőtestvérem Micsik Mátyásné sz. Hódi Erzsébet írta alá.*” – jelezte Hódi István levelében. A szülők – vagy csak az édesapa? (lásd később) – ekkorra már feltehetőleg szabadult a tiszaszentimrei táborból, az amnesztiarendeletnek köszönhetően (ld. 3. lánjegyzetet), és valószínűleg ezen felbátorodva, megkísérelték Istvánt is kiszabadítani a börtönből, illetve a rabmunkából, immár ügyvéd segítségével.

¹⁴ ÁBTL-3.1.5. O-14967. 302.

A Szegedi megyei bíróság 1953. március 19-i ítélete

A részletesebben dokumentált fegyverrejtegetési ügy 1950. augusztus 15-én, csaknem két hónappal a család deportálása után kezdődött, amikor is a kübekházai Sarló-Kalapács tszcs párttitkára feljelentést tett a helyi rendőrőrsön, hogy Hódiék házában (a házat a család deportálása után a tszcs vette birtokába) egy szalmazsákba rejtve, pisztolyt talált.¹⁵ Az ügy – a megmaradt iratokból kibogozhatóan – lassan, nehézkesen haladt előre, részben a hatásköri bizonytalanságok, részben a „bűnjel” időleges elvesztése miatt, részben pedig mert nem találták a gyanúsítottat. 1952 júniusában a Szegedi Államügyészség rábukkant Hódi István nyomára a veszprémi megyei bírósági börtönben, és egyben átadta az ügyet Szegedi Járásbíróságnak. Utóbbi 1952. szeptember 17-én fegyverrejtegetés miatt 2 év és hat hónap börtönbüntetésre ítélte. Az ítéletben szereplő adatok szerint Hódi István édesanyja ekkor már nem élt.¹⁶ Hódi fellebbezése nyomán, a büntetést a Szegedi Megyei bíróság 1952. december 12-én felemelte három évre. Az indoklásban szerepel, hogy „Vádolt háborús büntett miatt 3 évi börtönbüntetését üli.” (Nem ??) Megemlíti azt is, hogy „mint osztályellenség, a határsávból ki lett telepítve”. „Nem enyhíti a cselekmény társadalmi veszélyességét az,” – szól az ítélet – „hogy a pisztoly jelen állapotában lövésre nem alkalmas, mert az osztályellenség kezében minden fegyver veszélyes.” 1954 szeptemberében Hódi István ügyvédje perújítást kért (Hódi ekkor már Márianosztrán ült), leginkább az ügy első iratanyagára, a valamikori tszcs párttitkár feljelentésére hivatkozva, illetve az abban szereplő dátumra, amikor Hódiék már csaknem két hónapja házuktól távol éltek. 1954. november 18-án a Szegedi Járásbíróság Hódi Istvánt fegyverrejtegetés vádjá alól bizonyíték hiányában felmentette. Kis bizonytalanság után (levelezés a márianosztrai börtönparancsnok és a járásbíróság között), hogy akkor most a felmentő ítélet hogyan érinti az összevont kitöltendő büntetési időt, a járásbíróság néhány nappal később Hódi István azonnali szabadlábra helyezését is elrendelte. Végül is – hortobágyi deportálását is beleszámítva – az ekkorra már 31 éves fiatalember ténylegesen 4 év és 5 hónapot töltött rabságban.

¹⁵ CsML Szegedi Járásbíróság iratanyaga. Ügyszám: B 23540/952

¹⁶ Ezek szerint Hódi Ferencné sz. Tóth Mária a kényszermunkatáborban halt meg. A sorstársak által később összeállított listákon ez az adat nem szerepel.

Bár a deportálások története minden család (és azon belül is minden személy) számára kissé más és más, a túlnyomó többség az 1953-as amnesztiarendelet nyomán, legkésőbb október végéig elhagyhatta a tábort, a táborokat pedig felszámolták. Eredeti lakóhelyükre a szabadulók (a határsávban lakók és még néhány, a rendeletben megnevezett település lakói) nem térhettek vissza. Akik visszatérhettek is, nagy többségében nem juthattak vissza eredeti házukba, lakásukba. 1956, pontosabban az ebben az évben megszületet két rendelet fordulópontot jelentett mindnyájuk számára: a 24/1956 (VIII. 1.) minisztertanácsi rendelet a letelepedés engedélyhez kötésének megszüntetéséről rendelkezett, a 29/1956 (IX. 8.) minisztertanácsi rendelet pedig a volt déli határsávval érintett egyes személyek vagyoni jogi igényeinek érvényesítéséről.¹⁷

Hódi Ferenc, az édesapa – ekkor már újszegedi lakosként – 1956. október hó 22-én levelet írt a Szegedi Járási Tanács VB-hez, melyben, úgy tűnik, a rendeletet úgy értelmezte, hogy most végre igazságot szolgáltatnak neki és sorstársainak.¹⁸ Leírja elhurcolásukat: „lakásomról feleségemmel és Hódi István nevű fiammal együtt törvénytörő módon, minden kihallgatás és bírói határozat nélkül kitelepítettek és elszállítottak Tizsaszentimrére (...). A közkegyelem tárgyában megjelent 1953. évi törvényerejű rendelet alapján azután kényszertartózkodási helyünket feloldották és megengedték, hogy a tábort elhagyhassuk, de további törvénytörő intézkedés folytán előző lakhelyünkre, Kübekházára nem térhettünk vissza (...).” Majd kitér vagyoni igényeire. „Deportálásunk előtt nekem összesen 20 és fél k. hold földingatlanom volt, amiből 3 hold szőlőterület volt, azon kívül tulajdonunkat képezte Kübekháza Újtelep 447 sz. lakóház bútorokkal gazdasági felszereléssel és két ló, 1 csikó 5 koca sertés 2 hízás alatt álló sertés és 1 kan sertésből álló, valamint tekintélyes mennyiségű aprójószágából álló álatokkal. (...) Szíveskedjék a Kübekháza Új-telep 447 számú házat kiürített állapotban tulajdonomba és birtokomba visszaadni. Kérem továbbá a Kübekházán és környékén felfalható összes ingóságaimat természetben visszaadni. Azon kívül szíveskedjék a 17 és fél hold területű szántómat és 3 hold szőlőmet ugyancsak tulajdonomba, birtokomba visszaadni. Részbeni kártalanításomra 5000 forint rendkívüli segílyt kiutalványozni és végül a gazdálkodás megkezdéséhez szükséges és hiányzó gazdasági felszerelések beszerzésére 10000 forint hosszú lejáratú kölcsönt folyósítani.¹⁹ Végül még csak arra kívánok rámutatni, hogy földingatlanomon Szőreg község területén, Kübekháza község közvetlen közelségében lévő tanyaépületemet is kérem részemre természetben visszaadni.”

Hódi Ferencet – és sok más „telepes” rabtársát, valamint a rendelet által érintett, a határsávból korábban kiüldözött, vagy kimenekült személyek ezreit – tehát jogszabály hatalmazta fel 1956-ban, hogy valamikori tulajdona visszaszerzésére lépéseket tegyen. A vidék 1956-os forradalmi megmozdulásait óriási forrásanyagon vizsgáló, még a hortobágyi kitelepítettek „vékony száláig” is eljutó Standeisky Éva – feltehetően az inkább csak az érintettek körében kézen forgó jogszabályok ismeretének hiányában – máshogy értelmezte ezeket a törekvéseket: a vidék forradalmi megnyilvánulásaként. „A leggyakoribb követelések: adják vissza az államosított családi házakat (lakásokat, pincéket, kerteket, szőlőket).” – jelzi (Standeisky 2010, 144). „Lehet-e ötvenhatot a parasztság forradalmának nevezni? A vidéki történések az igen választ valószínűsítik.” – írja másutt (u.o. 142). Igaz, hogy később a tulajdonok visszakerését egy-egy esetben „ellenforradalmi tettnek” minősítették a bíróságok,²⁰ a hortobágyi „telepesek”, vagy a falujukból elűzöttek, elmenekültek többsége

¹⁷ Bővebben lásd Saád 2015, 293.

¹⁸ CsML XXIII. 203.a) 21. d.

¹⁹ A meghatározott összegű segíly és kölcsön lehetőségét a rendelet tartalmazta.

²⁰ Mint például a Zala megyei Csesztregről a kócsi táborba hurcolt Fentős Gyula (1921) esetében, akit „termelőszövetkezet elleni izgatás büntetért” a Lenti Járási Bíróság 1957. augusztus 23-án két év

inkább csak igazságszolgáltatásban reménykedett. Hódi Ferenc biztosan nem volt forradalmár. 1956 októberében – még a budapesti forradalom előtti napokban – ugyan még egyszer kiegyenesítette derekát, de 1957. március 26-án megismételt, valamikori ingatlanának visszaigénylése tárgyában írt levelében már nem szólt törvénysértésről, nem kérte az eredeti állapotok visszaállítását, és nem is sorolta fel részletesen az eltulajdonított javak sorát.

Hódi István 1956-ban, szintén újszegedi lakosként, a Földműves szövetkezetben dolgozott rakodó munkásként. A Szegedi Városi Rendőrkapitányság 1970. március hó 30-án írt jelentése szerint „*az 1956-os ellenforradalom ideje alatt hagyta el az ország területét illegálisan. A szökést 4 fő társával követte el, gépkocsival indultak Szegedről, azonban hogy kik voltak társai, nem áll módomba megállapítani.*”²¹ Az 1946 áprilisa óta immár tíz éven át folyamatosan osztályellenségként „kezelt”, a tíz évből négy és felet internálásban, börtönben töltött, ekkorra már 33 éves fiatal férfi nem kockáztatott. Élt az 1956 októberében a magyar társadalom előtt megnyílt új lehetőséggel: a műszaki határzár – ideiglenes – felszámolásával, és a „zöld határon” át elhagyta az országot, új életet kezdett.²² Más források szerint ugyan „*Hódy István. A forradalom tevékeny résztvevője Kübekházán.*” (Bálint 1999, 27), de egyéb adatokat róla a kislexikon nem közöl. Lehetséges, hogy ő is a kelleténél vehemensebben kereste a maga és családjá igazát a forradalmi napokban.

És utána...

A Szegedi Városi Rendőrkapitányság fent jelzett, 1970-es jelentése, helyi (újszegedi) informátorai révén, a Hódi-család akkori sorsáról is tudott. (Hódi István vizsgálati dossziéját nagyjából ekkor zárhatták le.) „*Nevezett Franciaországban (Párizsban) él, közelebbi címét nem tudtam megállapítani, apja 1957 óta Kübekházán élt, azonban 1 éve, hogy meghalt. Tudomásomra jutott, hogy az informált személy Párizsban házasságot kötött, mely házasságból 2 gyermeke született. Nevezettnek Szegeden rokonai nincs. (sic)*” – jelentette Battancs István rendőr őrmester. (A jelentést az őrsparancsnok, Koszó Lajos rendőr százados is aláírta.) Az édesapa tehát 1957-ben mégis visszajuthatott Kübekházára, feltehetőleg eredeti házukba, a már nem is egészen fiatalember pedig új életet kezdhetett, családot alapított – ha nem is a hazájában. „Igazságot” ugyan senki nem szolgáltatott nekik, de már nem is jelentettek „veszélyt” a megszilárduló szocialista demokrácia számára.

A rendszerváltás utáni időszakról is maradt nyom az egykori fiatalemberről. Már említett, rá visszaemlékező sorstársa úgy tudta: „*Szabadulása után sikerült disszidálnia. Ma Párizsban él. Szülőfalujában Kübekházán a közelmúltban Habsburg Ottóval együtt koszorúzta meg a faluból elhurcoltak emléktábláját a templomban.*” (Hantó 2006, 368). A község honlapja, a falu történetét bemutató részben emlékezik meg az eseményről. „*...a falu felét kitevő svábokat elüldözték, akik 'önszántukból' nem mentek, azokat vagonokba pakolták és Németországba hurcolták. Száztíz családot szakított szét ekként a nagypolitikai gonoszság. Nekik állított a Párizsban élő egykori kübekházi Hódi István úr és az akkor még élő felesége Horkay Edit asszony emlékművet, amelyet ökirályi fensége Habsburg Ottó jelenlétében*

börtönbüntetésre ítélt. Mint vizsgálati anyagából kiderül, a fenti rendelet megjelenése után ő el is ment a helyi tsz birtokába került volt házukba, és az új tulajdonosokkal szövetkezetbe került. Azonban még mielőtt esetleg azt – a jogszabálynak megfelelően – visszakaphatta volna, eltulajdonított magántulajdona már ismét „köztulajdonná” lényegült vissza. Ennek következtében, jogainak érvényesítésére tett 1956. november 3-i megjelenése volt házuknál, 1957-ben már büntettnek minősült. ÁBTL 3.1.9. V-148937.

²¹ ÁBTL 3.1.9. V-36887.

²² A műszaki zászlóalj a déli és nyugati határzár utolsó aknáit 1956 októberében, a forradalom kitörése előtti napokban hatástalanították. Bővebben lásd Saád 2015, 263. Ennek következtében hagyhatta el – a forradalom előtt, alatt és leverése után még egy ideig – viszonylag könnyebben az országot 150-200 ezer körüli „disszidens” (Regio 1991), köztük jó néhány, főként fiatal, volt „hortobágyi telepes”.

avattak fel 2000. március 15-én.”²³ A bejegyzés jótékonyan elhallgatja, hogy Hódi István nem a falu életében kétségtelenül nagyobb horderejű német kitelepítés áldozata volt, hanem a „csupán” négy helyi családot érintett „hortobágyi” deportálásé. A kései visszatérés óta Hódi István is elhunyt.

Fotók az emlékműről. Készítette: Fári Irén, Móra Ferenc Múzeum, Szeged

Nagy Mária

Hivatkozott irodalom:

Bálint László (1999) (Szerk.) *Ki kicsoda 1956-ban Szegeden és Csongrád megyében*. Az utószót írta: Péter László. Szeged. Somogyi Könyvtár.

1949. évi Népszámlálás. 9. Demográfiai eredmények (1950) Budapest. KSH.

http://konyvtar.ksh.hu/neda/a111126.htm?v=pdf&a=pdfdata&id=KSH_Nepszamlalas_1949_09&pg=0&lang=hun#pg=4&zoom=f&l=s

Hantó Zsuzsa (2006) (Szerk.) *Kitaszítottak III. Családok munkatáborokban* (1.). Magyar Ház.

Juhász Kálmán (1944) *A 100 éves Kübekháza*. <http://www.kubekhaza.hu/docs/mult/100.pdf>

Régió. Kisebbségtudományi Szemle, 1991. 2. évf. 4. sz. KSH jelentés az 1956-os disszidálásról. <http://epa.oszk.hu/00000/00036/00008/pdf/11.pdf>

Saad József (2015) (Szerk.) *Hortobágy örökségei. Kényszermunkatáborok és lakóik nyomában*. Argumentum Kiadó.

Standeisky Éva (2010) *Népuralom ötvenhatban*. Pozsony – Budapest. Kalligram – 1956-os Intézet.

Levéltári források:

MOL-M-KS-276/ 54/94.

ÁBTL 3.1.9. V-36887.

ÁBTL-3.1.5. O-14967.

CsML Szegedi Járásbíróság iratanyaga. Ügyszám: B 23540/952.

²³ http://www.kubekhaza.hu/index.php?page=mult_1944